

HAYOT SUG'URTASINING MOLİYAVIY TIZIMDAGI O'RNI VA IQTISODIY AHAMIYATI

Muallif: **Yuldashev Nuriddin Toshmurzayevich**,

Qarshi Xalqaro Universiteti

Email: ntyu4002@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda sug'urta bozori, ayniqsa hayot sug'urtasi, nafaqat moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash, balki milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida maydonga chiqmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, hayot sug'urtasi jamg'aruvchan moliyaviy instrument sifatida fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, kapital bozorlarini rivojlantirish va davlat byudjetiga yuklamani kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada hayot sug'urtasining moliyaviy tizimdagi o'rni, xalqaro amaliyot va O'zbekiston tajribasi asosida iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Hayot sug'urtasi, moliyaviy xavfsizlik, milliy iqtisodiyot, jamg'aruvchan instrument, ijtimoiy himoya, kapital bozorlari, davlat byudjeti, xalqaro tajriba, O'zbekiston, moliyaviy tizim.

Annotation: Today, the insurance market—particularly life insurance—is emerging not only as a means of ensuring financial security but also as a key factor in the stable development of the national economy. Global experience shows that life insurance, as a savings-based financial instrument, plays an important role in strengthening social protection for citizens, developing capital markets, and reducing the burden on the state budget. This article analyzes the role of life insurance in the financial system and its economic significance based on international practices and Uzbekistan's experience.

Keywords: Life insurance, financial security, national economy, savings instrument, social protection, capital markets, state budget, international experience, Uzbekistan, financial system.

Hayot sugʻurtasining mohiyati va funksiyalari

Hayot sugʻurtasi – bu sugʻurtalanuvchining vafoti, nogironligi yoki belgilangan muddatda tirik qolish holatlarida sugʻurta kompaniyasi tomonidan sugʻurta toʻlovi amalga oshiriladigan moliyaviy xizmat turidir. Bu xizmat quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Ijtimoiy himoya funksiyasi – fuqarolarning oʻzlari va oila aʼzolari uchun moliyaviy xavfsizligini taʼminlash;

Jamgʻaruv funksiyasi – uzoq muddatli kapitalni shakllantirish;

Investitsion funksiyasi – yigʻilgan mablagʻlar orqali real sektorni moliyalashtirish;

Barqarorlik funksiyasi – makroiqtisodiy muvozanatni taʼminlashda yordam berish.

Hayot sugʻurtasi bugungi moliyaviy tizimda nafaqat fuqarolarning ijtimoiy himoyasini taʼminlash vositasi, balki iqtisodiy barqarorlik va kapital bozorlarining rivojlanishida muhim rol oʻynovchi moliyaviy mexanizmdir. U uzoq muddatli jamgʻaruvchanlikni ragʻbatlantiruvchi, investitsion resurslarni shakllantiruvchi va davlat byudjeti yukini kamaytiruvchi vosita sifatida qaralmoqda. Jahon amaliyotida hayot sugʻurtasi tizimi iqtisodiyotda muhim moliyaviy institutlar qatorida turadi. Xususan, rivojlangan davlatlarda ushbu sugʻurta turi orqali fuqarolar kelajakdagi moliyaviy xatarlarni oldindan boshqarish imkoniyatiga ega boʻladi. Sugʻurta kompaniyalari esa oʻz navbatida jamgʻarilgan mablagʻlarni kapital bozorlariga yoʻnaltirib, iqtisodiy muomalada faol ishtirok etadi.

Hayot sugʻurtasi koʻp hollarda pensiya taʼminoti, bolalar taʼlimi, sogʻliqni saqlash, ipoteka va boshqa moliyaviy rejalashtirish vositalari bilan integratsiyalashgan. Bu esa ularni oddiy sugʻurta mahsulotidan koʻra, universal moliyaviy instrumentga aylantiradi. Jahon boʻyicha hayot sugʻurtasi bozorida yetakchi davlatlar – AQSh, Yaponiya, Buyuk Britaniya va Germaniyadir. Masalan, AQShda 2023 yilda hayot sugʻurtasi polislarining umumiy qiymati 3,5 trillion

dollarni tashkil etdi va aholining 60 foizdan ortig'i ushbu xizmatdan foydalanmoqda.

Yaponiyada esa "National Life Insurance" kabi kompaniyalar aholining pensiya va qarilik davridagi moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda asosiy o'rin tutmoqda. Shuningdek, Yevropa davlatlarida hayot sug'urtasi bank xizmatlari bilan integratsiyalashgan bo'lib, "bancassurance" modeli keng qo'llaniladi.

So'nggi yillarda hayot sug'urtasi global miqyosda yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari ushbu sektorga ham jadal kirib kelmoqda. Ko'plab kompaniyalar elektron polislar, mobil ilovalar, sun'iy intellekt asosida risk tahlili, onlayn to'lovlar kabi xizmatlarni taklif etmoqda. COVID-19 pandemiyasi ortidan esa sog'liq holatiga qarab dinamik tariflashtirish tizimlari, ekologik va sog'lom turmush tarziga asoslangan sug'urta mahsulotlari rivojlandi. Bundan tashqari, hayot sug'urtasining korporativ segmenti ham kengaymoqda. Ko'plab ish beruvchilar xodimlarining hayoti va salomatligini sug'urtalash orqali ularning mehnatga bo'lgan sadoqatini oshirishga intilmoqda. Bunday yondashuv, xususan Skandinaviya mamlakatlarida yuqori natijalar bergan.

O'zbekiston Respublikasi sharoitida esa hayot sug'urtasi bozorining rivojlanish sur'ati oxirgi yillarda sezilarli darajada oshmoqda. 2019 yilda yangi tahrirdagi "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi, 2021 yildagi Prezident qarori (PQ-4992-son) bilan sug'urta bozorini rivojlantirish strategiyasi tasdiqlanishi ushbu sohani sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Sug'urta xizmatlari bozorida "Gross Insurance", "ALFA Life", "O'zbekinvest Hayot" kabi yetakchi kompaniyalar hayot sug'urtasining turli mahsulotlarini taklif qilmoqda. 2022 yil yakunlariga ko'ra, hayot sug'urtasi bo'yicha yig'ilgan mablag'lar 1,2 trillion so'mdan oshib, umumiy sug'urta bozorining 25 foizini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich 2018 yilga nisbatan ikki baravarga yaqin oshgan.

Mamlakatda hayot sug'urtasini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

Soliq imtiyozlari (hayot sug'urtasi uchun to'lovlar daromad solig'idan chiqariladi);

Tadbirkorlar uchun xodimlarining sug'urtasini rasmiylashtirish imkoniyati;
Davlat-xususiy sheriklik asosidagi pensiya sug'urtasi loyihalari.

Shuningdek, hayot sug'urtasining rag'batlantirilishida soliq imtiyozlari muhim o'rin tutmoqda. Amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq, jismoniy shaxslarning hayot sug'urtasi polislariga to'lagan mablag'lari daromad solig'i summasidan chiqarib tashlanadi. Bu esa aholining jamg'arma qilishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bundan tashqari, O'zbekistonda xususiy pensiya jamg'armalari tashkil etilishi, ularning hayot sug'urtasi tizimi bilan integratsiyasi bo'yicha dastlabki huquqiy asoslar yaratilmoqda. Bu esa uzoq muddatli investitsiyalarni rag'batlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shunga qaramay, mamlakatda hayot sug'urtasini rivojlantirishda qator muammolar mavjud. Aholining moliyaviy savodxonligi yetarli emasligi sababli ko'plab fuqarolar sug'urta tizimi mohiyatini chuqur anglab yetmayapti. Sug'urta kompaniyalarining hududiy cheklanganligi, marketing faoliyatining sustligi, mahsulotlarning innovatsion bo'lmasligi va mijozlar bilan uzoq muddatli aloqalarni yo'lga qo'yishdagi kamchiliklar mavjud. Bundan tashqari, aholining ishonchi past bo'lgani bois, ko'plab fuqarolar qisqa muddatli, qaytarilmaydigan sug'urta mahsulotlaridan voz kechadi.

O'zbekistonda hayot sug'urtasining keng ommalashmasligiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatmoqda:

Aholining moliyaviy savodxonligi pastligi;

Uzun muddatli polislar bo'yicha ishonch yetishmasligi;

Sug'urta kompaniyalarining hududiy cheklanganligi;

Bozor ishtirokchilarining raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqishdagi qiyinchiliklari.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: birinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha umumxalq dasturlari tashkil etilishi lozim. Ayniqsa, umumta'lim maktablari va oliy o'quv yurtlarida moliyaviy ta'lim fanlarini kiritish muhim ahamiyatga ega, shuni evaziga maktab va oliy ta'limda moliyaviy savodxonlikni oshirish. Ikkinchidan, sug'urta mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur. Sug'urtaning majburiy emas, lekin targ'ibotga asoslangan modelini ishlab chiqish. Uchinchidan, onlayn platformalarda sug'urta mahsulotlarini soddalashtirilgan va tezkor usulda taklif qilish orqali ularning ommabopligini oshirish mumkin. Onlayn polislar va mobil ilovalarni rivojlantirish. To'rtinchidan, davlat-xususiy sheriklik asosida aholini hayot sug'urtasiga jalb qilishga qaratilgan imtiyozli dasturlar ishlab chiqilishi va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik kuchaytirilishi lozim. Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda hayot sug'urtasini rag'batlantirish dasturlarini amalga oshirish.

Yangi tendensiyalar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

Raqamlashtirish – onlayn platformalarda polislar sotish va elektron to'lov tizimlari;

Korporativ hayot sug'urtasi – ish beruvchilar xodimlarining ijtimoiy himoyasini ta'minlashga katta e'tibor qaratmoqda;

Ekologik omillarga bog'liq polislar – COVID-19dan so'ng sog'liq va yashash tarziga asoslangan tariflar ommalashdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, hayot sug'urtasi – bu nafaqat sug'urta himoyasi, balki barqaror iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy vositadir. Jahon tajribasi va mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar asosida ushbu soha salohiyatidan to'laonli foydalanish, uni aholining keng qatlamlariga yetkazish, moliyaviy tizimni chuqurlashtirish va sarmoyalarni ko'paytirish imkonini beradi.

Kelajakda hayot sug'urtasi O'zbekiston moliyaviy tizimining strategik yo'nalishlaridan biriga aylanishi tabiiydir.

Hayot sug'urtasi – zamonaviy moliyaviy tizimning ajralmas qismi bo'lib, nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy rivojlanishning muhim manbai hisoblanadi. Jahon tajribasi va O'zbekiston sharoitida olib borilayotgan islohotlar bu sohaning salohiyatidan to'laqonli foydalanish imkonini bermoqda. Kelgusida hayot sug'urtasini aholining keng qatlamlariga yetkazish orqali iqtisodiy barqarorlik va investitsion faollikni oshirish mumkin.